

PAREIGŪNŲ VERTYBINIŲ ORIENTACIJŲ IR MOTYVACIJOS RYŠYS BEI JŲ POVEIKIS STUDIJOMS

Dr. Kęstutis Vitkauskas, Dr. Saulius Greičius

Lietuvos teisės universitetas, Kauno policijos fakultetas
Putvinskio g. 70
Telefonas (8-37) 30 36 43
Elektroninis paštas kpolf@ltukf.lt

Recenzavo Kauno technikos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Viešojo administravimo katedros docentė dr. Rasa Šnapštienė ir Kauno technikos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Sociologijos katedros docentė dr. Jūratė Guščinskienė

S a n t r a u k a

Straipsnyje nagrinėjamas policijos pareigūnų vertybinių orientacijų motyvuojantis vaidmuo jų veiklai ir studijoms. Palyginus pareigūnų veiklos vertybinius prioritetus su Lietuvos gyventojų įvairių socialinių grupių vertybinėmis nuostatomis daroma išvada, kad policininkų vertybių reikšmingumo tendencijos yra identiškos visuomenėje vykstantiems vertybių kaitos procesams. Todėl tikslinga, atsižvelgiant į pareigūnų vertybinių orientacijų ypatumus, atitinkamai organizuoti policijos pareigūnų rengimą ir sudaryti sąlygas įgyti išsilavinimą bei kelti kvalifikaciją.

Straipsnyje laikomasi nuomonės, kad šiuo metu vidaus reikalų sistemos vadovų vykdomoje policijos pareigūnų rengimo, motyvavimo politikoje nepakankamai atsispindi policijos pareigūnų veiklos vertybių reikšmingumo tendencijos.

Darbe panaudoti straipsnio autorių bei kitų tyrinėtojų atlikti sociologiniai vertybinių orientacijų bei motyvacijos tyrimai.

I v a d a s

Pagal valdžios suskirstymo principą policijos organizacija priskirtina prie vykdomosios valdžios institucijų, tačiau pagal atliekamų funkcijų visapusiškumą – nuo teisėtvarkos ir valstybinės valdžios įgyvendinimo iki humanitarinių ir socialinių paslaugų teikimo – dabartinė policija turėtų tapti ir savarankiška valstybės administravimo institucija, galinčia pagal savo teises priimti savarankiškus sprendimus. „Paslauginė policijos veiklos pakraipa skatina organizaciją būti savarankiška, atvira, lanksčia, turėti funkcijų monitoringo sistemą bei kitus šiuolaikinės organizacijos požymius. Personalas turi būti profesionalus, skatinamas imtis iniciatyvos, jausti atsakomybę ir siekti aukštesnio kokybės lygmens“ [1, p. 171]. Norint realizuoti šiuos tikslus, būtina suvokti visuomenės ir atskirų socialinių grupių veiklos vertybinių prioritetų ypatumus ir, atsižvelgiant į juos, atitinkamai organizuoti pareigūnų rengimą, sudarant palankias sąlygas išsilavinimui įgyti, kvalifikacijai kelti bei profesinei karjerai daryti.

Vertybinė orientacija ne tik atspindi individų asmeninę nuostatą, bet ir atitinkamai integruoja esamų socialinių vertybių sistemą. Kiekvienas žmogus šią socialinių vertybių sistemą priima skirtingai, suteikia jai individualią hierarchiją, kuri sudaro jo asmeninių nuostatų, gyvenimo tikslų, idealų, potraukių, motyvų ir kitų paskatų kompleksą. Pareigūno vertybių išaiškinimas leidžia geriau suprasti jo vidinį pasaulį, padėti jam prisitaikyti prie profesinėje veikloje keliamų reikalavimų.

Deja, šiuo metu vyraujantis požiūris susiaurino policijos funkcijų sampratą iki jėgos naudojimo valstybės vardu ir nusikaltimų ištyrimo. Pareigūnams taikomų socialinių garantijų nykimas bei Vidaus reikalų ministerijos (toliau – VRM) akcentuojamas noras sugrąžinti policijos pareigūnų rengimą į žinybinio pavaldumo sistemą rodo, kad VRM vadovai neįžvelgia visų pareigūnus jaudinančių problemų ir vertybinių konfliktų kilimo pavojaus, nesuvokia in-

vesticijų į žmogiškuosius išteklius naudos, nesugeba problemų sprendimo būdus sieti su visuomenėje vykstančiais pokyčiais. Kita vertus, šios aplinkybės rodo visuomenės (kartu ir vidaus reikalų sistemos vadovų) nuostatą policijos pareigūnus matyti kaip kažkokią ypatingą, pasižyminčią išskirtinėmis savybėmis, socialinę grupę, kuriai privalu bet kokia kaina, nepaisant į darbo įvertinimo ir asmeninių interesų, vykdyti paskirtas užduotis. Toks požiūris ribotumas dažniausiai pasireiškia modeliuojant policijos pareigūno tipinį portretą. Jame norima matyti tokias asmenines ir vertybines savybes (patriotizmą, idėjiškumą pasiaukojimą ir t. t.), kurios kitose socialinėse grupėse smarkiai yra pakitusios. Visais atvejais, kai lieka nepastebėti individų vertybinių orientacijų bei poreikių pokyčiai, sėkmingam visuomenės ar sistemos funkcionavimui iškyla pavojus. Kadangi poreikių neįmanoma akivaizdžiai pastebėti ir pamatuoti, apie jų egzistavimą galima spręsti tik iš žmonių elgesio: vertybinių prioritetų nepaisymas skatina nepasitenkinimą darbu, stiprina nepaklusnumo motyvus, norą palikti sistemą ir t. t.

Darbo tikslas – panagrinėti pareigūnų vertybinių orientacijų pokyčius per pastarąjį dešimtmetį, lyginant juos su kitų socialinių grupių vertybinių prioritetų kaita; atskleisti vertybių motyvuojantį vaidmenį veiklai ir ypač veiklos pasirengimui – studijoms.

Tyrimo objektas: Policijos departamento prie VRM policijos pareigūnai bei Lietuvos teisės universiteto Policijos fakulteto studentai.

Tyrimo metodai: Nagrinėdami šią problemą, remsimės 1995 m. tarptautinių tyrimų „Lietuvos šeima ir gimstamumas“ ir „Jaunimas ir istorija“ [2; 3], prof. R. Tidikio ir A. Matkevičiaus 1991–1993 metais atliktų sociologinių tyrimų [4] bei straipsnio autorių 1999–2001 metais atliktų sociologinių apklausų rezultatais [5] tiek, kiek ši problema atsispindi minėtuose tyrimuose. Suprantama, norint visapusiškai aprėpti ir išsamiai išnagrinėti šią gana plačią problemą, reikėtų organizuoti specialų tam tikslui skirtą tyrimą. Mes apsiribosime kuklesniu vaidmeniu ir panagrinėsime tik kai kuriuos aspektus.

1. Vertybinės orientacijos ir jų kaitos prielaidos

Vertybės plačiąja prasme apibrėžiamos kaip realios tikrovės reiškinių ar daiktų reikšmingumas pagal tai, ar jie atitinka visuomenės, socialinių grupių, asmenybės poreikius siauriau – kaip moraliniai ir estetiniai imperatyvai (reikalavimai), sukurti žmogiškosios kultūros ir besireiškiantys kaip visuomeninės sąmonės produktas [6].

Vertybės ir vertybinės savybės nėra kažkoks ypatingos objektyviai egzistuojančios objektų savybės – jos priklauso nuo individų poreikių ir formuojasi kaupiant asmeninę patirtį, suprantant savo poreikius ir lyginant juos su aplinkos objektais. Individo vertybinių savybių formavimuisi didelę įtaką turi socialiniai veiksniai. Tai pirmiausiai socialinė aplinka, kurioje gyvena ir bręsta asmenybė. Deja, Lietuvoje priimant pareigūną į tarnybą dažniausiai formaliai domimasi tik jo kriminaline gyvenimo puse, atidžiau neanalizuojant jo ryšiu su šeimos nariais ir bendraamžiais, kultūros vertybių, perimtų mėgdžiodant ir sąmoningai kopijuojant grupės narių elgseną, ir kt. Vertybės, kaip ir kitos nuostatos, formuojasi ne tik pačios asmenybės iniciatyva. Suaugusieji perduoda vertybinius teiginius naujajai kartai ją mokydami, auklėdami ir darydami kitokį poveikį. Taip individai perima tos kultūros visuomenės, kurioje jie auga ir formuojasi, vertybių sistemą. Kiekviena asmenybė susiformuoja savitą sudėtingą vertybių sistemą. Ji gali būti fragmentiška, susidedanti iš įvairiausių atsitiktinių teiginių ir vaizdinių, gali būti junginys kokių nors asmenybės svarbiausių vertybių, nuo kurių priklausys antraeilės reikšmės vertybių turinys ir pokyčiai. Vertybinės orientacijos formuojasi vertybių sistemos pagrindu. Vertybės tampa vertybinėmis orientacijomis, kai atsiranda tų vertybių siekimas. Pavyzdžiui, tenka išgirsti nuomonę, kad policijos pareigūno bendravimo kultūros ir tarnybinės etikos stoka – prasto etikos kurso dėstymo pasekmė. Tačiau beveik kiekvienas policijos pareigūnas, paklaustas, kaip jis turi elgtis bendraudamas tipiškose situacijose su piliečiu ar patruliuodamas gatvėje, nedvejodamas išvardys tose situacijose reikalingas vertybines savybes (tai jis išmoko studijuodamas etiką) ir t. t. Kita vertus, pareigūnų elgesys gatvėje akivaizdžiai parodo, kiek šios vertybės yra tapusios policininkų vertybinėmis orientacijomis, t.

y. kiek jie vadovaujasi jomis ar siekia jų. Tokį pareigūnų elgesį lemia ir socialinė aplinka, ir ekonominės sąlygos, ir motyvacija dirbti, ir organizacijos elgsenos ypatumai.

Bendrasias žmonių vertybes ilgus šimtmečius daugiausia lėmė civilizacijų bei religijų ypatumai. Dėl lėtos gamybos priemonių raidos, pakankamų ryšių tarp atskirų kultūrų nebuvimo, valstybių vykdomos uždaros nacionalinės politikos gyventojų vertybinės orientacijos kito labai pamažu. Tik XX amžiaus antroje pusėje Vakarų Europos bei Šiaurės Amerikos valstybėse prasidėję ekonominiai, socialiniai ir politiniai pokyčiai sudarė prielaidas sparčiai perkainoti visuomenėje vyravusias vertybes.

Globalus ir labai spartus technologijų vystymasis bei informacinės visuomenės formavimasis, bendros ekonominės erdvės plitimas, didėjanti vadybos ir administravimo mokslų reikšmė suvienodino nacionalinius ekonomikos, socialinio, gaila, bet ir kultūros raidos ypatumus: viskas tapo prieinama, įsisavinama ir naudojama. Reikėjo tik išmokti tą daryti – todėl visai kitą reikšmę ima įgauti mokslo poreikis, kalbų mokėjimas. Atkūrus Nepriklausomybę Lietuvoje šių tendencijų plitimas akivaizdžiai parodė, jog bandymas stabdyti jas nesuvokiant objektyvaus jų prigimties pobūdžio yra pasmerktas žlugti. Taip atsitiko mėginant kurti tautinę mokyklą bei tautinę policiją. Kita vertus, profesinių mokyklų siekimas tapti kolegijomis, institutų – universitetais, privačių aukštojo mokslo įstaigų atsiradimas patvirtino mokslo poreikio renesansą.

Europos Sąjungos teisiniai pagrindai, įtvirtinę bendrą rinką bei ekonominę ir pinigų sąjungą, bendrą pilietybę, kapitalo, darbo jėgos kaitą ir t. t., iš esmės pakeitė ir piliečio požiūrį į profesiją, darbo ar nuolatinio gyvenimo vietą. Atsiradus platesnėms galimybėms pelningiau siūlyti savo darbo jėgą, žmogus tampa vis mažiau motyvuotas dirbti ten, kur neatsižvelgiama į jo poreikių patenkinimą (tiksliai turbūt ir nežinome, kiek lietuvių dirba užsienyje arba gal tai yra viena iš kadru kaitos priežasčių?).

Informacinės visuomenės kūrimasis lėmė žmogiškojo kapitalo svarbos didėjimą. JAV ekonomisto D. Greisono žodžiais, „būtent žmogiškasis kapitalas, o ne fabrikai, įrengimai ir gamybinės atsargos yra konkurencingumo, ekonominio augimo ir efektyvumo kertinis akmuo“ [7, p. 196]. Žmogiškąjį kapitalą sudaro daugiausiai švietimo ir sveikatos apsaugos išlaidos. Gerinant tiek švietimo, tiek sveikatos apsaugos sąlygas, daromas teigiamas poveikis ne vien ekonomikos rodikliams. Dar svarbesnė yra jų socialinė funkcija: mažėja socialinis visuomenės narių susiskaldymas, žmogaus gyvenimas tampa įvairus ir visavertis. Pasaulinis patyrimas ryškiai rodo, kad šalys, kurios neinvestuoja į žmones, neišvengiamai atsilieka nuo kitų šalių, praranda savo piliečius. Žmogiškojo kapitalo pagrindas yra išsimokslinimas. Kiekviena investicija į aukštąjį mokslą, nesvarbu, kokia forma ji įgyta, ateityje duos rezultatų. Nors aukštosiose mokyklose vietų skaičius yra ribotas, aukštojo mokslo paklausa yra didelė ir nuolat didėja, o stojančiųjų į aukštesniąsias mokyklas skaičius sumažėjo (1, 2 priedai). Ši žmonių vidinė iniciatyva siekti aukštojo mokslo yra sietina su nuolat besikeičiančiomis darbo rinkos tendencijomis, kur nuolat didėja aukštos kvalifikacijos specialistų paklausa ir mažėja nekvalifikuotos darbo jėgos poreikis. Aukštojo mokslo įgijimo poreikį Lietuvoje patvirtina ir tai, kad apie pusė abiturientų pasirenka tolesnį mokymąsi aukštojoje mokykloje. Toks abiturientų suinteresuotumas negali būti aiškinamas vien aukštu jų sąmoningumu, bet greičiau prasidėjusia sparčia visuomenės kokybine raida ir nenoru nuo jos atsilikti.

Atlygis už darbą tampa vis labiau priklausomas nuo išsilavinimo: kuo aukštesnis išsilavinimas, tuo platesnės galimybės rinktis, tuo geresnės pareigos ir aukštesnis atlyginimas. Netiesiogiai išsilavinimo cenzas yra įtvirtintas ir *Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme*, kuriame teisė eiti pareigas ir gauti atitinkamą kategoriją (kartu ir didesnę atlyginimą) bei daryti profesinę karjerą tiesiogiai priklauso nuo turimo išsilavinimo [8]. Siauro profilio, grynai specialusis profesinis išsilavinimas gali garantuoti darbą, tačiau visuomet kils adaptacijos problemų, jei žmogus sugalvos pakeisti darbo pobūdį, todėl darbuotojas, bijodamas rizikos, dažnai yra priverstas taikytis su jam nepalankiomis darbo sąlygomis.

Šių ekonominių, socialinių bei kultūrinių pokyčių pradžioje atsiradę modernūs ir postmodernūs laikotarpiai neatpažįstamai pakeitė visuomenės narių vertybių prioritetus ir paskatino mokslininkus ieškoti naujų vertybių analizės perspektyvų.

Daugelis Lietuvos bei užsienio sociologų ir filosofų [9;10;], tyrinėjančių vertybes permainų metais, pirmiausia bando atsakyti į klausimą, kokius žmogiškojo žinojimo standartai pripažįstami naujaisiais laikotarpiais? Kaip teigia I. Juozeliūnienė, „Ankstyvoji modernybė suabejoja tradicinėje visuomenėje vyravusiu pasitikėjimu tradicija, religijos ir giminės ar bendruomenės skelbiamų vertybių autoritetu. Nekvestionuojamus autoritetus pakeičia priešastinis aiškinimas. Modernųjų sociologinį žinojimą pradeda legitimuoti standartinė mokslo koncepcija. Ji įteisina racionalumo diskursą kaip privilegijuotą ir atskiria jį nuo to, kas nėra racionalu. Vartojamas racionalumo modelis egzistuoja kaip atmetimo mechanizmas, – jis pašalina iš diskurso tai, kas yra skirtinga proto atžvilgiu. Tuomet vertybės, kurios yra priskiriamos pojūčių kategorijai, yra pateikiamos kaip prieštaraujančios mokslinei priešastinei argumentacijai“ [9, p. 10]. Šio laikotarpio vertybių sistemoje ima dominuoti *emotyvizmo* nuostata, pagal kurią racionaliąją motyvų argumentaciją pakeičia individualioji vertybinė argumentacija: moraliniai sprendimai suvokiami kaip emocinės atsakomosios reakcijos į pasaulį. Jie negali būti vertinami kaip teisingi ar neteisingi, nes nėra pavaldūs pažinimui. Reikšminga tai, kad kai kurie autoriai (Dietrich von Hildebrando ir kt.) pabrėžia vertybių motyvacijos svarbą. Jų nuomone, vertybės tiesiogiai motyvuoja individų veiklą. Gana skirtingai mokslininkų darbuose vertintos dorovinės vertybės. Pavyzdžiui, F. Jamesonas, buvo linkęs matyti dorovės nykimo apraiškas [10]. Thomas Luckmannas oponavo tiems autoriams, kurie šiuolaikinėje postmodernioje visuomenėje įžvelgė dorovingumo destrukciją. Jo nuomone, „decentralizacijos tendencijos dar nereiškia, kad dorovė nyksta, tiesiog keičiasi jos lokalizacija. Dorovės atskaitos taškų reikia ieškoti ne tradiciniuose dorovės nešėjuose, o individualioje sąmonėje, konkrečiau, individų motyvų etikoje bei subjektyvioje asmeninėje dispozicijoje“ [9, p. 15]. Dorovingumas postmodernioje visuomenėje reiškiasi ne tik bendrųjų vertybių, bet ir įvairių individualių tikėjimų arba dvasingumo formomis.

Taigi požiūriuose į vertybes galima būtų išskirti šiuos svarbesnius momentus. *Pirma*, atsisakoma vertybės sampratos kaip metafizinės duotybės savaime surikiuojančios visas dorovines kokybes. *Antra*, vertybė nesutapatinama su instinktu, veiksmu ar žmogiškąja galia. Vertybė suprantama kaip dispozicija vienai ar kitai žmogiškajai galiai reikštis. *Trečia*, vertybės yra suvokiamos intuityviai, jos priimamos arba atmetamos spontaniškai ir rodo individo aktyvumą bei raiškos savitumą. *Ketvirta*, vertybės motyvuoja individo veiklą.

Šios vertybių kaitos tendencijos, prasidėjusios Vakarų Europoje bei JAV, pasiekė Lietuvą tuo metu, kai visuomenė išgyveno esminius socialinius ekonominius pokyčius. Kelis dešimtmečius dominavusi ideologizuota bei į kolektyvizmą orientuota oficialioji vertybių sistema nebegalėjo tinkamai motyvuoti individo veiklos naujomis sąlygomis, todėl vertybinių prioritetų kaita dažnai buvo susijusi su itin aštriu vertybiniu konfliktu (tai patvirtina gimstamumo mažėjimas, nedarbo ir suicido augimas).

2. Lietuvos gyventojų vertybinių prioritetų ypatumai

Prieš porą metų dalyvaujant Kauno miesto policijos veiklos rezultatų aptarime teko girdėti vieno iš vadovų išsakytą rūpestį esą šių dienų jauno policininko patriotiniai, idėjiniai ar kolektyviškumo jausmai nėra tokie tvirti, kaip vyresniosios kartos žmonių. Jaunimas labiau susirūpinęs asmenine karjera, mažiau linkęs paklusti vadovybei, daugiau galvoja apie asmeninius interesus nei apie kolektyvo (pavyzdžiui, sunkiau jį prisiprašyti padirbėti viršvalandžius). Ši išsakyta nuomonė išryškina gana rimtą problemą: *kiek mūsų, turint mintyje ne tik vidaus reikalų sistemą (toliau – VRS), bet ir visą visuomenę, lūkesčiai matyti vienokį ar kitokį policijos pareigūną sutampa su paties pareigūno požiūriu į šią sistemą ir visuomenę apskritai*. Kitaip tariant, ar nėra prielaidų atsirasti interesų konfliktui pareigūnų vertybinėms orientacijoms nesutampant su VRS vadovų lūkesčiais? Jeigu taip, tai kaip VRS siekianti sėkmingai veikti kaip sistema ir iš dalies prisitaikydama prie vertybių pokyčių turi kokybiškai atlikti valdymo funkcijas, kad galimas konfliktas neišsiplėstų? Atsakyti į pateiktus klausimus bus lengviau trumpai apžvelgus vertybinius prioritetus šiuolaikinėje ekonominėje, socialinėje, politinėje bei kultūrinėje situacijoje, kurią įprasta vadinti *permainų metais*.

Policijos pareigūnų vertybinių orientacijų ypatumai taps labiau suprantami, jeigu juos palyginsime su kitų socialinių grupių vertybinėmis nuostatomis. Todėl, mūsų nuomone, tikslinga susipažinti su tarptautinio tyrimo „Lietuvos šeima ir gimstamumas“ rezultatais [2]. Jo metu buvo apklausta 5000 respondentų (3000 moterų ir 2000 vyrų) nuo 18 iki 49 metų. Pirmiausia apžvelgsime vertybes, kurios atskleidžia respondentų požiūrį į asmeninio pobūdžio vertybes: šeimą, vaikus, profesinę karjerą, pinigus. Tiek vyrų, tiek moterų prioritetinės vertybės yra tos pačios: nebūti vienišam ir apleistam senatvėje (labai svarbu – 93 proc.); turėti pakankamai pinigų (95,8 proc.); skirti pakankamai dėmesio vaikams (93,3 proc.); galimybė duoti vaikams tinkamą išsimokslinimą (95,7 proc.). Vertybes laiko prioritetinėmis įvairaus amžiaus, išsimokslinimo, skirtingų tautybių, skirtingai savo gyvenimo lygį vertinantys respondentai. Jos svarbios arba labai svarbios daugiau nei 90 proc. respondentų. Tai, matyt, lemia dabartinės gyvenimo sąlygos, asmeninė patirtis ir noras, kad bent vaikai gyventų geriau. Abiejų lyčių respondentams profesinė karjera – viena mažiausiai svarbių vertybių. Tai galbūt paaiškinama tuo, kad dabartine turima profesine veikla visiškai patenkintų žmonių yra tik 33,5 proc. Daugiau kaip 60 proc. respondentų darbas negarantuoja pragyvenimo, penktadalis vyrų ir beveik ketvirtadalis moterų dirba nelabai mėgiamą darbą, nes neturi kitos išeities. Taigi darbu nėra visiškai patenkinti 62 proc. vyrų ir beveik 70 proc. moterų, o jį pakeisti, ypač vyresnio amžiaus žmonėms, yra labai sunku. Įdomu tai, kad labai skiriasi jaunimo vertybiniai pasirinkimai nuo kitų grupių. Tai vienintelė grupė respondentų, kuriai turėti pakankamai laisvo laiko sau ir savo interesams – prioritetinė vertybė, svarbi arba labai svarbi daugiau nei 95 proc. šios grupės atstovų. Šiai grupei taip pat gana svarbu yra profesinė karjera, saviraiška gyvenime bei pripažinimas visuomenėje.

Analizuojant „Lietuvos šeimos ir gimstamumo“ duomenis, pastebėta, kad dauguma respondentų (87,4 proc.) manė, jog dabartinėmis gana sudėtingo laikotarpio sąlygomis svarbiausia surasti gyvenimo tikslą ir prasmę. Šiai nuostatai pritarė 86,5 proc. vyrų ir 88,1 proc. moterų. Galima teigti, kad ši nuostata atskleidžia tam tikrą vertybių perkainavimo krizės apraišką: didžioji dalis žmonių (ypač vyresnių) sunkiai prisitaiko prie kintančios aplinkos.

Ūkio restruktūrizacija, privatizacija ir kiti su permainomis susiję procesai sukelia nedarbą, diferencijuoja žmonių pajamas. Atsiranda vargstančių ir sunkiai gyvenančių šeimų. Su tuo, kad reikia padėti vargstantiems ir žmonėms su negalia sutiko 87,9 proc. visų respondentų. Tačiau galimybė tiesiogiai padėti žmonėms, kaip darbinės veiklos motyvas, nebuvo svarbiausia nė vienai respondentų grupei. Šį motyvą kaip svarbų dažniau nurodo moterys negu vyrai. Kelia nerimą tai, kad verslininkų (realiai galinčių padėti skurstantiesiems) bei jaunimo grupės mažiausiai linkusios motyvuoti darbinę veiklą kaip galimybę tiesiogiai padėti kitiems. Visų grupių respondentų pagrindinis darbo motyvas – gerai uždirbti (92,2 proc. vyrų ir 89,8 proc. moterų). Jaunimui šis motyvas dar svarbesnis – 95,7 proc. Karjera ir kvalifikacijos kėlimas svarbu 60,1 proc. vyrų ir 53,7 proc. moterų.

Viena būdingų rinkos nuostatų yra tai, jog „kiekvienas žmogus turi spręsti savo problemas nesitikėdamas pagalbos iš kitur“. Su tuo sutiko 81,2 proc. vyrų ir 75,7 proc. moterų. Didesnė dalis visų grupių respondentų manė, jog „natūralu, kad vieni žmonės gyvena geriau, kiti blogiau, nes nevienodi sugebėjimai, galimybės ir darbas“. Tyrimo duomenimis, daugiau kaip trečdalis respondentų (išskyrus verslininkų grupę) gyveno gana sunkiai – nuo atlyginimo iki atlyginimo, vos ne pusei apklaustųjų pajamų užteko tik kasdieninėmis išlaidoms. Finansinė padėtis, gaunamos pajamos, sukauptas turtas yra pagrindas, sprendžiant įvairias asmenines ar šeimos problemas. Tačiau, nepaisant šeimos pajamų dydžio, daugumos šeimų svarbiausias rūpestis buvo išauginti vaikus, juos aprūpinti, sudaryti geras sąlygas jiems išsimokslinti ir įsitvirtinti gyvenime (69 proc.). Šiam tikslui pasiekti žmonės nevengtų ieškoti papildomų pajamų, dalis jų netgi rizikuotų savo darbo vieta (ypač jeigu ji nėra gerai apmokama).

Didžiausi skirtumai vertinant materialinę padėtį bei ateities perspektyvas išryškėja tarp 18–29 m., 30–44 m. ir 45–49 m. respondentų. Vyresni žmonės gyvena blogiau, jie didesni pesimistai, dėl blogos materialinės padėties labiau linkę kaltinti valdžią, mažiau pasikliauja savo jėgomis. Jaunimas (18–29 m.) tolerantiškiau žiūri į turtinę nelygybę, didesni optimistai, labiau linkę pasikliauti savo jėgomis. Tačiau jie vardan asmeninių siekių realizavimo labiau linkę ir rizikuoti karjera, ir nusižengti priimtoms elgesio normoms.

Nagrinėjamos temos kontekste (didžioji dalis jaunimo, pasirinkę policijos pareigūnų profesiją, studijuoti ateina tik baigę vidurines mokyklas) mums svarbu žinoti ir moksleivių vertybių kaitos tendencijas, kurios lemia profesijos pasirinkimo motyvą.

Bendros Lietuvos jaunimo (mokyklinio amžiaus) vertybių reikšmingumo tendencijas atspindi ir 1995 metais 24 Europos šalyse atlikto tyrimo „Jaunimas ir istorija“ rezultatai [3]. Lietuvių moksleivių vertybių reikšmingumo tendencija panaši į visų šalių jaunimo ir yra nulemta amžiaus: pirmoje vietoje (78,8 proc.) asmeninio gyvenimo vertybės (šeima, draugai, asmeniniai interesai). Antroje vietoje Lietuvoje, kaip ir daugelyje šalių, – universaliojo diskurso vertybės: laisvė, taika, solidarumas, trečioje – sociocentrinų vertybių grupė: šalis, tauta, religija. Daugelio tyrinėtojų nuomone, šios vertybės moksleivių dažniausiai hiperbolizuojamos (jų politinė socializacija dar tik įpusėjusi) ir labiausiai linkusios metams bėgant keistis. Vartojimo arba praktinių materialinių vertybių svarba Lietuvos jaunimui irgi gana didelė – matyt, kaip neseniai atgautų ir neretai trūkstamų. Šių vertybių vertinimo lygmuo Lietuvoje yra aukščiausias palyginti su kitomis šalimis.

Asmenines vertybes galima laikyti individualizacijos krypties rodikliu, o socio/etnocentrinės – kolektyvizmo arba prisirišimo krypties. Jų santykis šalies viduje nulemtas amžiaus, socialinės ar šeimyninės padėties, tačiau jų palyginimas gali atskleisti vyraujančias tos šalies kultūros kryptis.

Dabar belieka palyginti esamas visuomenėje vertybines orientacijas su atskiros socialinės grupės – policijos pareigūnų – vertybiniais prioritetais. Tai atlikus bus galima geriau suprasti pareigūnų, kaip socialinės grupės, vertybes bei jų motyvuojantį vaidmenį profesinei veiklai ir studijoms.

3. Vertybių poveikis pareigūnų studijoms

Policijos pareigūnų vertybinėms orientacijoms ir jų poveikiui studijoms atskleisti remsimės pareigūnų profesijos pasirinkimo motyvų, šį pasirinkimą paskatinusių potraukių ir asmeninių vertybinių savybių tyrimais bei stojančiųjų į Lietuvos teisės universiteto Policijos fakultetą pažangumo rodiklių 1991–2000 metų dinamika [4; 5].

Policijos pareigūnų profesijos pasirinkimo motyvų tyrimai parodė, jog tokie dominuojantys motyvai, kaip „įdomus policininko darbas“, „policininko darbo dinamiškumas, rizika, sudėtingos situacijos“ turi tendenciją mažėti (1991 m. – 40 proc., 2000 m. – 20,4 proc.). Pastebima bendra tendencija – dažnėja asmeniniai motyvai, noras tenkinti savo asmeninius interesus, realizuoti save: šie motyvai nuo 63 proc. (1991 m.) išaugo iki 78,9 proc. (2000 m.). Priešingai, socialinių motyvų reikšmingumas gerokai mažėja. „Noras ginti žmones nuo blogo“ sumažėjo nuo 28,5 proc. (1991 m.) iki 11,8 proc. (2000 m.), „noras užtikrinti teisėtumą“

ir teisingumą“ – nuo 34 proc. (1991 m.) iki 7,3 proc. (2000 m.), motyvai „vaikystės svajonė, pašaukimas“ – nuo 20,9 proc. (1991 m.) iki 9,8 proc. (2000 m.). Taip pat vis rečiau minimi ir taip nelabai dažni buvę idėjiniai motyvai, tautiniai, patriotiniai jausmai: nuo 8,6 proc. (1991 m.) iki 1,2 proc. 2000 metais.

Apibendrinus pareigūnų profesijos pasirinkimo motyvus, galima sakyti, kad svarbiausia – savirealizacija, saviraiškos motyvai: noras išreikšti save, patenkinti savo asmeninius poreikius, turėti darbą ir gauti už jį gerą atlyginimą. Antroje vietoje atsидūrė išsilavinimo siekimo motyvai, kurie ypač padažnėjo pastaraisiais metais. Trečiąją vietą užima profesiniai motyvai, turintys tendenciją, nors ir neryškiai, mažėti: 1991 m. – 63,1 proc., 2000 m. – 51,4 proc. Ketvirtoje vietoje liko doroviniai motyvai. Jų procentas taip pat turi tendenciją mažėti: nuo 58,2 proc. 1991 m. iki 35 proc. 2000 m. Paskutinėje vietoje liko idėjiniai motyvai (patriotiniai jausmai). Jų procentas sumažėjo nuo 8,6 proc. iki 1,2 proc. (3 priedas).

Kad geriau suvoktume pareigūnų vertybines orientacijas, trumpai paanalizuokime, kas jaunas žmones traukia dirbti policininkais. Kaip parodė tyrimai, dominuoja transformuotas bendras visuomeninis poreikis, ypač kova su nusikaltimais. Šis rodiklis yra gana stabilus, nors ir linkęs truputėlį mažėti: 1991 m. – 40 proc., 2000 m. – 36,2 proc. Antroje vietoje – ekstremalios situacijos, netikėtumai (nuotyki). Šis rodiklis taip pat stabilus, apie 33–34 proc. Trečioje vietoje – noras tobulėti. Jis turi ryškią tendenciją stiprėti. Jei 1991 m. jį išskyrė 19,7 proc., 1993 m. – 29,4 proc., tai 2000 m. – 32,9 proc. Ketvirtoje vietoje – noras bendrauti su žmonėmis: 1991 m. – 23,1 proc., 2000 m. – 29,6 proc. Penktoje ir šeštoje vietoje – po truputį mažėjantis noras padėti žmonėms ištikus nelaimėi ir policijos darbo įvairiapusiškumas. Jis ypač žavi merginas (27–28 proc.). Tik septintoje vietoje atsидūrė potraukis siekti teisybės. Be to, jis turi aiškią tendenciją mažėti: nuo 29,5 proc. 1991 m., 20,6 proc. 1993 m. iki 15,7 proc. 2000 m. Taip pat gerokai sumažėjo potraukių „naudingas darbas Lietuvai“ (nuo 22,9 proc. 1991 m. iki 3,6 proc. 2000 m.) ir „policijos darbo romantika“ reikšmingumas – atitinkamai nuo 6,2 proc. iki 2,9 proc.

Vertybinių orientacijų kaitą liudija ir policijos pareigūnų vertybinių savybių išskyrimas. Tyrimai parodė, kad dominuojančios išlieka dorovinės policijos pareigūno savybės (vidutiniškai jas kaip svarbiausias išskiria 65–67 proc. respondentų). Tačiau ir tarp jų pastebime pokyčių: pavyzdžiui, sąžiningumą, kaip būtiną policininko savybę, 1991 m. minėjo 50,4 proc., 1993 m. – 42,2 proc., o 2000 m. – 38,7 proc. apklaustųjų. Gerokai mažiau vertinamas pareigūno „nepaperkamumas“: 1991 m. – 30,1 proc., 2000 m. – 17,5 proc. Fizinį stiprumą išskyrė atitinkamai 32,5 proc. ir 15,1 proc., drąsą – 34,3 proc. ir 19,87 proc. Gana ryškiai pakilo intelektinės savybės: nuo 21 proc. 1991 m. iki 39,8 proc. 2000 m.

Trumpai paanalizavę pareigūnų vertybinių orientacijų ypatumus, matome, kad per dešimtmetį daugelis jų pakito. Šiuos pokyčius daugiausiai lėmė bendros visuomenėje permainų metais vykusios vertybių kaitos tendencijos, kurias galime pavadinti objektyviosiomis. Be to, mūsų nuomone, pareigūnų vertybinių prioritetų kaitai (daugiau negu kitoms socialinėms grupėms) reikšmės turi ne tik objektyviosios sąlygos, bet ir valdžios sugebėjimas tinkamai reprezentuoti deklaruojamas vertybes. Kadangi policijos pareigūnai, atstovaudami valstybei ir užtikrindami teisėtumą, kartu įgyja ir teisę vertinti kaip piliečių elgsena atitinka galiojančius įstatymus, tai ir jiems patiems aktualu laikytis šių normų bei perimti dorovinių vertybių pavyzdžius iš valdžios atstovų. Natūralu, kad oficialiai kai kurioms vertybėms, ypač dorovinio pobūdžio, pretenduoja atstovauti valstybė, tai yra jų valdžia, kuri pasiskelbia kaip dorovės rупoras arba moralinių vertybių tradicijų tęsėja (pareigūnų elgesio vertinimas pagal garbės kodekso normas, įvairūs apdovanojimai bei išoriškai reiškiami ritualai, pavyzdžiui, rikiuotė, pareigūno priesaika ir t. t.). Tačiau šiuolaikinio viešojo gyvenimo stebėjimai rodo, kad skelbiamos iš oficialių tribūnų moralinės apeliacijos dažniausiai nesuranda atgarsio – skelbiančiųjų šias nuostatas valdžios atstovų dorovinis autoritetas dažnai neatlaiko gyvenimo išbandymų. Tai skatina ir eilinius pareigūnus „užmiršti“ dorovines bei moralines vertybes.

Galime teigti, kad aptarti pareigūnų vertybiniai prioritetai iš esmės nesiskiria nuo visuomenėje vyraujančių nuostatų. Todėl ir policijos pareigūnų neturime vertinti išskirtinai ar suteikti jiems kažkokių ypatingų vertybinių savybių, kurių neturi kitos socialinės grupės. Ne-teisinga būtų manyti, kad tardamas priesaikos žodžius: „Negailėdamas jėgų ir gyvybės...“,

polycijos pareigūnas yra pasirengęs paneigti savąsias vertybes ar atsisakyti asmeninių interesų. Tokiu atveju belieka pripažinti šiandien esamus vertybinius prioritetus ir, atsižvelgiant į tai, pertvarkyti administravimo bei personalo valdymo politiką.

Kaip jau buvo minėta, viena iš vertybių ypatybių – individo veiklos motyvavimas. Žmogiškojo kapitalo pripažinimas vertingiausiu šiuolaikinės visuomenės išteklius išsilavinimą pavertė viena iš reikšmingiausių vertybinių orientacijų. Tai patvirtina ir bendras norinčiųjų studijuoti žmonių skaičiaus augimas, ir pareigūnų motyvacijos siekti teisinio išsilavinimo didėjimas. Stojančiųjų į Lietuvos teisės universiteto Policijos fakultetą motyvų tyrimai parodė, kad dominuoja siekimas įsigyti teisinį išsilavinimą. Šis motyvas, 1991 m. skatinęs stoti 20,5 proc. jaunuolių, 1993 m. jau skatino 52 proc. (49,3 proc. vaikinių ir 57,6 proc. merginų), o 2000 metais net 71,2 proc. respondentų. Tai pats sparčiausiai didėjantis motyvas. Žinant, kad dėl aktyvios veiklos įgyvendinant teisingumą policija glaudžiai susijusi su teismine valdžia ir įstatymų išmanymu ir kad teisinio išsilavinimo būtinumas pareigūnui numatytas teisės akty, toks išsilavinimo siekimas atrodo natūralus ir suprantamas: be jo policijos pareigūnas tiesiog negalėtų vykdyti savo pareigų. Tokią nuostatą patvirtina ir VRM 1996 m. liepos 18 d. sprendimas Nr.6 K „Dėl priemonių gerinti policijos darbą bei pareigūnų atranką, profesinį rengimą ir drausmę“, kuriame pažymėta, „kad į tarnybą policijoje valdininko pareigoms nepriimami civiliai asmenys be specialaus policinio ar teisinio išsilavinimo“ [11]. Šiuo atveju mums belieka atsakyti į klausimą, kokio lygio teisinis išsilavinimas optimaliai gali patenkinti policijos pareigūno lūkesčius daryti profesinę karjerą? Arba, kitaip tariant, kiek pareigūno profesinis rengimas atitinka jo vertybines orientacijas, susijusias su aukštojo mokslo įsigijimu. Atsakymai į šiuos klausimus pirmiausia priklauso nuo pareigūno karjeros vidaus reikalų sistemoje sampratos. Jeigu mes ją suvokiame kaip *statišką* arba sudarytą iš atskirų, vienas į kitą neintegruotų etapų (kaip mozaikos dalis), t. y. be aiškiai apibrėžtos ir be didelių biurokratinių sunkumų realizuojamos galimybės užimti aukštesnes pareigas ir kilti karjeros laiptais, tai pareigūnui gali pakakti ir profesinio išsilavinimo, kurį jam gali garantuoti žinybinio tipo mokykla ir *Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme* numatyta teisė policininko, vyresniojo policininko ir viršilos pareigas užimti asmeniui, turinčiam „C“ išsilavinimo lygį (pareigybės, kurioms būtinas ne žemesnis kaip vidurinis išsilavinimas ir įgyta profesinė kvalifikacija). Tačiau jei policininkas siekia užimti pareigas, reikalaujančias turėti bent jau jaunesniojo inspektorius pareiginį laipsnį, jam pagal įstatymą būtina turėti ne žemesnį kaip aukštąjį neuniversitetinį („B“ išsilavinimo lygis) arba ir aukštąjį universitetinį („A“ lygis), arba jam prilygintą išsilavinimą [8]. Nesunku įsivaizduoti, su kokiomis papildomomis problemomis susidurs pareigūnas, keliaudamas iš vieno lygio mokymo įstaigos į kitą (programų tęstinumo nebuvimas, kreditų neatitikimas, priverstinis studijavimas iš naujo pirmuosiuose kursuose, pavyzdžiui, stojant į aukštąją mokyklą iš aukštesniosios). Ir jeigu mes pareigūno karjerą VRS suvokiame kaip vientisą sistemą, kurioje telpa „mokymosi visą gyvenimą“ bei karjeros planavimo koncepcijos, tai, be abejo, pareigūnui parankesnis universiteto suteikiamas teisinis išsilavinimas.

Pareigūnų motyvacijos didėjimas įgyti išsilavinimą aukštojoje mokykloje paaiškinamas dar ir tuo, kad siauro profilio, specialusis profesinis išsilavinimas gal ir gali garantuoti žmogui darbą, tačiau visuomet kils adaptacijos problemų. Jei asmuo keistų darbo pobūdį ar profesiją, tektų pradėti viską iš pradžių. Todėl, bijodamas rizikos, dažnai yra priverstas taikytis su jam nepalankiomis darbo sąlygomis ar autoritariniu valdymo stiliumi. Siauro žinybinio tipo VRS pareigūnų rengimo sistema buvusioje Sovietų sąjungoje kaip tik tai patvirtina. Negalėdama garantuoti visiems piliečiams oficialiai deklaruojamų socialinių garantijų SSSR valstybė stengėsi jas garantuoti bent atskiroms socialinėms grupėms – vien iš tokių ir buvo VRS pareigūnai. Buvo sukurta uždara pareigūnų rengimo ir skatinimo sistema, kurios vienas iš tikslų: „prišti“ dirbančių sistemoje asmenį suteikiant jam didesnes nei kitoms socialinėms grupėms garantijas bei tokį specialųjį išsilavinimą, kurį sėkmingai pritaikyti kitose civilinėse sferose būtų ne taip jau lengva. Tokia pareigūnų rengimo politika vertė juos būti paklusnius, taikytis su komandinio valdymo metodais. Keičiantis vertybinėms orientacijoms ir plečiantis darbo jėgos pasiūlos galimybėm platesnėje darbo rinkos erdvėje žmogus tampa vis mažiau motyvuotas dirbti ten, kur neatsižvelgiama į jo poreikių patenkinimą.

Gyvenimo realijos rodo, kad kol vyksta diskusijos dėl pareigūnų rengimo formos (deja, ne turinio), patys policijos pareigūnai jau senokai „pasirinko“ jiems tinkamą išsilavinimo įgijimo būdą. Tokį jų sprendimą nulėmė objektyviosios vertybių kaitos tendencijos. Tai supo- navo siekiančiųjų aukštojo išsilavinimo kiekybinį bei kokybinį augimą. Tai akivaizdžiai liudija šie faktai. *Pirma*, didėja norinčiųjų studijuoti Policijos fakultete skaičius, didėja konkursai, at- siranda galimybių atsirinkti pažangesnius studentus (pavyzdžiui, iki 1997 m. į Kauno aukš- tesniąją policijos mokyklą konkursų nebuvo, o reorganizavus mokyklą į Kauno policijos fa- kultetą, konkursai kasmet po truputį didėja). Vyriausybei priėmus nutarimą įteisinti mokamas neakivaizdines studijas, norinčiųjų studijuoti nesumažėjo. Pastebima tendencija, kad aukš- tojo išsilavinimo poreikis didėja ypač tarp turinčių darbo stažą pareigūnų. *Antra*, aukštosios mokyklos prestižas „traukia“ gabesnius studentus: didėja stojančiųjų į Policijos fakultetą pa- žangumo vidurkiai (4 priedas).

Kokybinius studentų pokyčius vaizdžiai atspindi ir bendro pažangumo didėjimas, ir ypač žemiausio balo vidurkio augimas bei studentų, turinčių šį vidurkį, skaičiaus mažėjimas. Pavyzdžiui, 1992–1993 metais Kauno aukštesniojoje policijos mokykloje vieną akademinę grupę sudarė studentai su žemiausiais vidurkiais. *Trečia*, policijos pareigūno bazinio paren- gimo vykdymas aukštojoje mokykloje suteikia besimokančiajam galimybę susipažinti su vi- somis mokslinės–techninės informacijos priemonėmis, literatūra, pažangiausia dėstyto- metodika, formuoti savarankiško studijavimo įgūdžius. Šiandien mokslo institucijoms keliami visai kiti reikalavimai nei prieš kelis dešimtmečius: nuo mokymo pereinama prie studijavimo („klasikinis“ variantas, kai dėstytojas diktuoja, studentas rašo ir stengiasi kuo daugiau atsi- minęs teisingai pakartoti dėstytojo mintis, nueina į praeitį). Tai nėra lengvas procesas ir gerų rezultatų jame gali pasiekti tik mokslo įstaiga, turinti didelį mokslinio tiriamojo darbo, pažan- gausių inovacijų diegimo, bendradarbiavimo su kitomis mokyklomis potencialą.

Pareigūno, kaip ir kiekvieno individo, socialinių vertybių sistema, profesinės veiklos motyvai reguliuoja jo elgesį ir požiūrį į atliekamą darbą, turi įtakos jo darbo našumui. Padi- dėjus asmeninių, saviraiškos bei išsilavinimo siekimo motyvų svarbai tampa aktualios šių poreikių tenkinimo galimybės.

Išvados

Visuomenėje vykstantys socialiniai, ekonominiai bei politiniai pokyčiai, informacinės visuomenės kūrimas ir žmogiškojo kapitalo reikšmės išaugimas lėmė ir naujų vertybinių pri- oritetų atsiradimo tendencijas: asmeninių ir pragmatinių nuostatų stiprėjimą, aukštojo išsila- vinimo įgijimo siekį ir t. t. Šios tendencijos pasireiškė ir Lietuvos visuomenėje.

Policijos pareigūnų, kaip atskiros socialinės grupės, vertybinės orientacijos kito taip pat kaip ir visos visuomenės. Sociologiniai tyrimai parodė, kad ypatingai išryškėjo kintančių vertybių motyvuojantis poveikis siekti aukštojo išsilavinimo. Policijos pareigūnų norą įgyti aukštąjį teisinį išsilavinimą patvirtina stojančiųjų į Lietuvos teisės universiteto Policijos fakul- tetą skaičiaus didėjimas, pažangumo augimas ir t. t.

Gebėjimas patenkinti vyraujančius poreikius didele dalimi prisidėtų ne tik prie pozity- vaus vertybinių konfliktų sprendimo, bet ir prie policijos funkcijų vykdymo optimizavimo.

LITERATŪRA

1. **Šakočius A.** Policija valstybėje ir visuomenėje: nuo distinktyviai iki racionaliai pragmatinio požiūrio į policijos paslaugą // Jurisprudencija: LTU mokslo darbai. 2000. T.15 (7).
2. **Baublytė M., Kličius A.** Veiklos vertybių prioritetų ypatumai // Vertybės permainų metais. – Vil- nius, 1999.
3. **Šutinienė I.** Jaunimo vertybės // Vertybės permainų metais. – Vilnius, 1999.
4. **Tidikis R., Matkevičius A.** Stojančiųjų į LPA vertybinė orientacija // Lietuvos policijos akademijos mokslo darbai. 1994. T. 2.

5. **Vitkauskas K.** Vidaus reikalų sistemos pareigūnų socialinės garantijos: teisės ir galimybės jomis pasinaudoti // Jurisprudencija: LTU mokslo darbai. 2001. T. 23 (15).
6. **Williams R. J.** Social order and social conflict.// Proceeding of the American Philosophical Society. 1970, V. 114.
7. **Грейсон Дж., О., Делл К.** Американский менеджмент на пороге XXI века.— Москва: Экономика, 1991.
8. **Lietuvos Respublikos** valstybės tarnybos įstatymas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 45 – 1708.
9. **Juozeliūnienė I.** Vertybių diskursas permainų metais // Vertybės permainų metais. – Vilnius, 1999.
10. **Jameson F.** Postmodernism or the Cultural Logic of Late Capitalism. – London: Verso, 1996.
11. **Lietuvos Respublikos** vidaus reikalų ministerijos 1996 m. liepos 18 d. sprendimas Nr. 6 K „Dėl priemonių gerinti policijos darbą bei pareigūnų atranką, profesinį rengimą ir drausmę.“

Connection between Officer's Secure Orientation and Motivation and their Impact on Studies

Dr. Kęstutis Vitkauskas, Dr. Saulius Greičius

Law University of Lithuania

SUMMARY

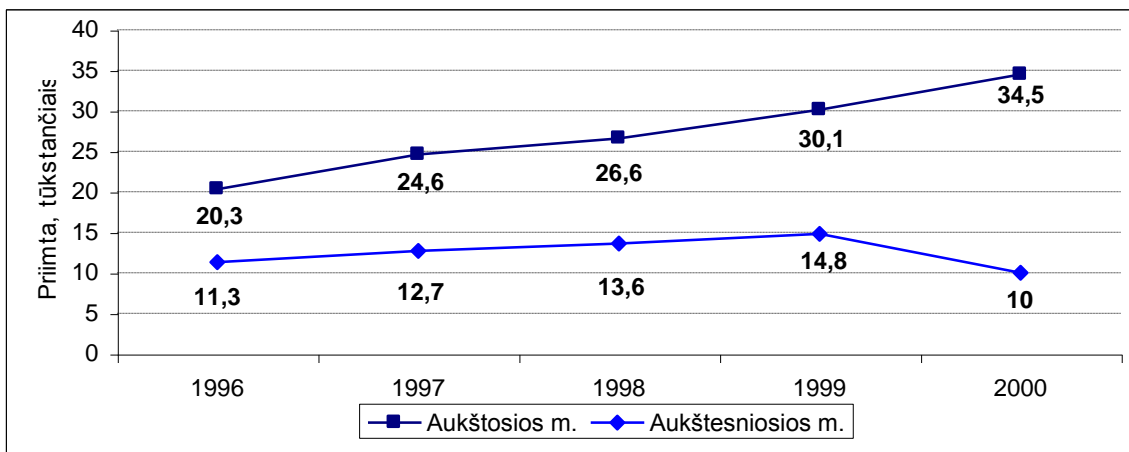
The article discusses the impact of educational preventive work on ensuring safe traffic in two kinds of institutions: primary schools of Kaunas city and the Highway police. It also deals with the view of employees of these institutions towards the preventive work, as well as their motivation for such activity.

The essence of the described problem lies in the fact that secondary education schools, Safe traffic school and Highway police services, which all carry out the preventive work, cannot guarantee impact of the organized preventive actions, competitions and events on ensuring safe traffic. Their work is invisible, as they do not succeed in decreasing cases of accidents and traumatism.

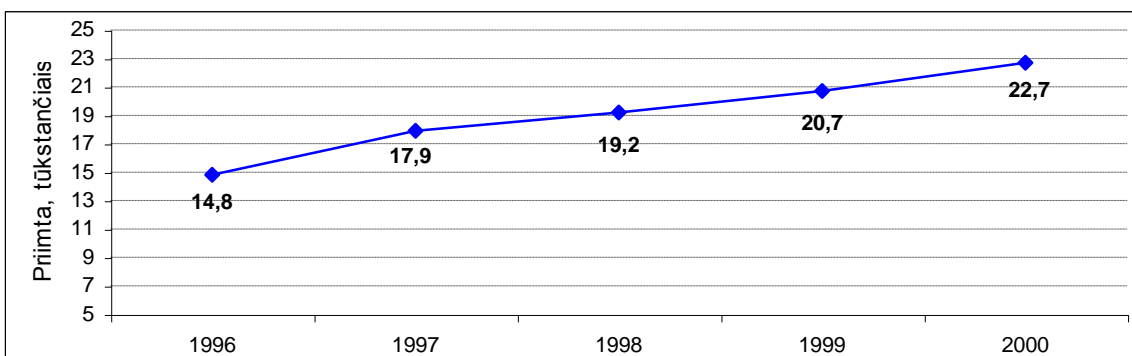
The method of this work is based on questionnaire-type research on different social groups, such as pupils of primary schools, teachers responsible for safe traffic, residents of the city and the police officers. The paper also refers to the analysis of the basic activity plans prepared by the Highway Police of Kaunas City Chief Police Commissariat.

1. priedas **Priimta studijuoti į aukštųjų mokyklų I, II bei III studijų pakopas ir aukštesniausias mokyklas**

2. priedas **Priimta studijuoti į valstybinių universitetinių aukštųjų mokyklų pagrindinių studijų pirmąjį kursą**

3. priedas **Profesijos pasirinkimo motyvų grupės**

	Grupės	1991	1992	1993	2000
1.	Profesiniai	63,1	55,7	55,9	51,4
2.	Savirealizacijos	63	65	68,2	78,9
3.	Doroviniai	58,2	56,6	46,1	35
4.	Išsilavinimo	20,5	37,6	52	71,2
5.	Idėjiniai	8,6	2,4	2	1,2

4. priedas **Brandos atestatų metinių pažymių vidurkiai**

Metai	1992	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Vidurkiai:							
<i>merginų</i>	4,1	7,1	8,2	8,38	8,59	8,6	8,46
<i>vaikinų</i>	3,4	6,2	7,13	7,29	8,27	8,31	7,87
<i>Bendras</i>	3,5	6,65	7,66	7,83	8,43	8,45	8,16
Žemiausias	3 (21)*	5 (19)	5 (1)	5,2 (2)	6,25 (4)	7,1 (6)	7,5 (7)

• Skliausteliuose nurodytas studentų skaičius, turintis žemiausią vidurkį.

Pastaba: dėl konkursinių balų skaičiavimo metodikos skirtumų lentelėje lyginami metinių pažymių vidurkiai.